

Мгер Манташян

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
Україна*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У НОВИХ ДЕМОКРАТІЯХ

Mher Mantashyan

Oles Honchar Dnipro National University, Ukraine

POLITICAL AND LEGAL BASIS OF POLITICAL STABILITY IN NEW DEMOCRACIES

The article deals with political and legal factors of political stability. The terms of synchronization of the legal and political systems with the aim of providing constancy of community development are studied. Attention is paid to the cooperation of branches of power as stabilizing factor of political process. The adaptability of legal norms system in terms of transitional society's modernisation process is examined. It is noted that the political and legal political stability includes existence of political norms and legislation that regulates political processes and creates predictability of political norms and political development of the society for a long period.

It is emphasized that there is the need to change legal and political culture of elites and main electoral groups of people to implement major changes process which will be guarantors of stable political development.

Key words: transitive democracy, political and legal standards, political stability, political norms, political relations, political consensus.

Постановка проблеми

Політичні інститути і процеси, які формують порядок денний трансформаційних держав визначаються як такі, що досі не набули сталого характеру і визначених форм. Серед причин такого стану є транзитивна природа суспільства, рівень політичної культури, соціально-економічні умови. Однак, одним з основних базових викликів політичній стабільності є нестійкість правових інститутів і норм, які визначають політичну діяльність насамперед у межах взаємодії політичних суб'єктів. Нормативна регламентація політичного процесу в перехідних суспільствах до певної міри не задовольняє особливості розвитку політичного процесу, оскільки нормотворчість, як правило, фіксує нові форми політичної діяльності. Вагомим викликом політичній стабільності у транзитивних демократіях є нестабільність законодавчих умов та зміна основоположних засад взаємодії основних гілок влади. Оскільки політична стабільність є досягненням рівноваги у межах певної політичної ситуації (як результат взаємодії певних політичних сил) то правові засади політичного процесу виступають об'єктом перетворень стабільність політико-правових засад демократії є ознакою її консолідованого характеру. Інституалізація основних практик демократичного політичного представництва визначає те, що кожна країна уже пройшла певний етап свого розвитку і закріпила демократичні перетворення. Політико-правове забезпечення політичної стабільності включає усталений характер політичних норм та законодавство, яке регулює політичні процеси. Це в цілому створює передбачуваність політичних правил гри й визначає розвиток суспільства на тривалий період.

Аналіз досліджень і публікацій

Проблеми політичної стабільності вивчали вітчизняні і зарубіжні суспільствознавці. Зокрема, О. Давиденко розкриває ключові аспекти протидії загрозам суспільно-політичній стабільності в контексті забезпечення національної безпеки України¹, А. Алесіна, С. Озлер, Н. Рубіні, П. Свагел

¹ Давиденко, О.Г. (2015). Наукові основи протидії загрозам суспільно-політичній стабільності в контексті забезпечення національної безпеки України. Управлінські науки в сучасному світі. Київ, Т. 1, 60–63.

досліджували взаємозалежність політичної нестабільності та економічного зростання¹, А. Нір, Б. Кафле вивчали вплив політичної стабільності на якість державної освіти². Поряд з цим, політична стабільність потребує ґрунтовного розгляду у контексті політико-правової взаємодії.

Метою статті є встановлення політико-правових засад політичної стабільності. **Завданням** статті є ідентифікація причин нестабільності правової бази як виклику політичної стабільності.

Основний зміст статті

Політичні перетворення в Україні останніх років дають змогу стверджувати, що політико-правове підґрунтя політичної стабільності ґрунтується не лише на незмінності нормативних актів, але й на загальному усвідомленні стратегічного поступу держави. Євромайдан визначив напрям перетворення політичних інститутів в Україні. Цей концептуальний напрям має бути доповнений конкретними розробками та документами, які будуть визначати, які будуть визначати проміжні результати реформ. Прикладом є коаліційна угода, чий зміст не був втілений повною мірою в життя.

Важливим чинником подолання суспільно-політичної нестабільності є не лише зміст правових норм, які регулюють політичні процеси, але й спосіб їх виконання. Центри влади мають певний рівень обізнаності щодо легітимності ухвалених рішень та їх реалізації. Тому нормативно-правове підґрунтя політичних дій, виражене у Конституції, законах про органи влади, виборчому законодавстві тощо, відображають не лише бажаний зміст політичних взаємодій, але й рівень їх сприйняття у суспільстві і спроможність їх виконання викладених у законодавстві певних положень, якщо останні перевищують рівень політичної свідомості й культури у суспільстві. Невідповідність між нормами та їх виконанням є викликом для політичної стабільності. Ф. Веніславський вважає, що правова культура – це рівень свідомого сприйняття права та всіх правових явищ, усієї правової дійсності людиною, певними соціальними групами та суспільством в цілому, то політична культура – це значною мірою вже рівень свідомого ставлення тих чи інших суб'єктів не тільки до права як до соціальної цінності, а й до політики в цілому, форм та методів політичної діяльності, політичних опонентів, політичних угод, політична послідовність, уміння почути політичних опонентів, здатність до політичних компромісів тощо³.

Реалізація масштабних реформ у сфері політичних відносин перехідного суспільства визначає необхідність синхронної дії багатьох чинників, в тому числі учасників політичного процесу, регулятивних центрів та суспільного середовища як об'єкту владного впливу. В умовах трансформаційних демократій у громадян нерідко утворюється хибне враження щодо свободи здійснювати будь-які вчинки. Саме можливість політичної відповідальності та самообмеження у діях політичних сил є свідченням розвитку рівня політичного класу, який дозволяє судити про можливість укладення нового суспільного договору. Згідно з Ф. Веніславським, «стабільність існуючого конституційного ладу України та його засад забезпечується насамперед стабільністю Основного Закону держави. А незмінність базових, засадничих положень конституційного тексту в процесі конституційного реформування, у свою чергу, безпосередньо пов'язана з політико-правовою культурою української еліти, визнаних суспільством політиків та правознавців, інститутів громадянського суспільства загалом»⁴.

Саморегульованість та автономне встановлення політичних норм є змістом демократії на макрорівні. Механізми політичного представництва забезпечують рівень задоволення політичними суб'єктами своїх інтересів. Тому вони можуть розв'язати свої питання на основі взаємовигідних угод, які створюють основу динамічної політичної стабільності на ситуативному рівні. Кон'юнктура політичного процесу може змінюватися внаслідок впливу нових чинників. Водночас макропараметри залишаються незмінними, що і зберігає систему в цілісному вигляді. Ключове значення у балансі політичних сил відіграє рівень задоволеності політичного попиту політичними

¹ Alesina, A., Ozler, S., Roubini, N., Swagel, P. (1996). Political instability and economic growth. *Journal of Economic Growth* 1(2), 189–211.

² Nir, A.E., Kafle, B.Sh. (2013). The effect of political stability on public education quality. *International Journal of Educational Management*, Vol. 27 Issue 2, 110–126.

³ Веніславський, Ф.В. (2013). Політико-правова культура соціуму як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу України. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 3, 224.

⁴ Веніславський, Ф.В. (2013). Політико-правова культура соціуму як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу України. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 3, 225.

пропозиціями. У випадку, якщо, на вимоги суспільства не відповідає жодна з політичних сил, слід очікувати значних та масштабних політичних криз. А. Крап стверджує, що «ринок та конкуренція на ньому в ідеалі повинні сприяти «виживанню» таких правил, які б влаштовували не лише переможців, але й переможених, тобто були ефективними. Проте через високі транзакційні витрати акторів політичний ринок є особливою моделлю ринку, що не завжди зумовлює встановлення ефективних правил гри у політиці»¹.

В умовах сучасної України правові норми не відіграли ролі стримувача та дороговказу для розвитку всієї політичної інфраструктури. Попри демократизм української Конституції зразка 1996 року, не всі політичні сили включилися у розбудову демократичної, соціальної і правової держави. Закритість політичних еліт та їх слабкий зв'язок з народом як сувереном, зумовив виникнення Помаранчевої революції та Революції Гідності. Вони, своєю чергою, підготували певне перезавантаження системи. Водночас вирішення питання легітимності влади на основі вуличної демократії свідчить про неспроможність інститутів представництва і реалізації консенсусних рішень. Як зауважує А. Крап, «президентські вибори 2004 р., перемога опозиційного кандидата за масової підтримки населення («помаранчева революція») змінили правила гри в політичному полі, започаткували виникнення нових конфігурацій та угруповань серед груп еліти. Ці зміни пов'язані з формуванням взаємозалежностей між основними гравцями політичного поля, що змушує їх домовлятися і укладати поки що ситуаційні угоди»².

Перетворення політичної системи, які відбуваються після кризових ситуацій, стали основою для зміни правових засад політичної гри. Зокрема, у 2004 році були ухвалені зміни до Конституції, які змінили форму правління України з напівпрезидентської на парламентсько-президентську. Так само після виборів 2010 року зміни були здійснені у зворотному напрямку. Після Євромайдану 2014 року зміст відносин гілок влади в Основному законі держави був повернутий до варіанту 2004 року. Зазначене вказує на відповідність правових змін політичним тенденціям забезпечення позиції правлячих політичних сил. Отже, правові засади політичної стабільності можуть бути змінені в інтересах політичної доцільності й кон'юнктури. У період після Революції Гідності інтенсифікація процесів євроінтеграційного реформування спричинили сплеск політично мотивованої нормотворчості в інтересах набуття політичної стабільності в Україні динамічних характеристик, властивих розвиненим демократичним державам. На сучасному етапі існує потреба у закріпленні існуючих норм та їх незмінності протягом тривалого часу. Все це вимагає узгодженості позицій ключових політичних сил та їх спільної дії заради вагомого результату реформ. А. Крап зазначає, що «для сучасного розвитку українського суспільства, стабільного функціонування його політичної і суспільної системи надалі актуальні формування правил гри, яких повинні дотримуватися всі учасники політичного процесу, та свідомий вибір політичними акторами в процесі політичного торгу та суперництва організаційних форм, інститутів і процедур демократичного політичного устрою»³.

Політичні перетворення в рамках діючої системи правил гри зазвичай детермінуються сприйняттям ситуації з боку основних учасників політичних відносин. Якщо ця ситуація відповідає інтересам та суспільним вимогам, то нормативно-правова регламентація політичної діяльності залишається незмінною. У плюралістичній демократії масштабні конституційні зміни вимагають колегіального ухвалення рішень та узгодження позицій. Це визначає необхідність наявності певних процедур у трансформаційних демократіях. Форми, процедури, консультації не є усталеними обов'язковими та загальноприйнятими. Звідси, правові рішення можуть бути або раптовими, або односторонніми на користь певної групи політичних сил. Проте стабільність політичної системи може бути забезпеченою лише за умови відносної рівноваги у позиціях учасників обговорень.

¹ Крап, А. (2009). Правила гри у політиці як чинник політичної стабільності в контексті теорії неінституціоналізму. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Політологія, т. 110, вип. 97, 107.

² Крап, А. (2009). Правила гри у політиці як чинник політичної стабільності в контексті теорії неінституціоналізму. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Політологія, т. 110, вип. 97, 108.

³ Крап, А. (2009). Правила гри у політиці як чинник політичної стабільності в контексті теорії неінституціоналізму. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Політологія, т. 110, вип. 97, 109.

Масштабні перетворення на макрорівні можуть бути спричинені не лише діями та переговорами всередині політичного класу. Якщо політичні сили й інститути не мають зворотного зв'язку із соціальним середовищем, то зміни у правових нормах можуть бути спричинені тиском громадських протестів, викликаних масштабним невдоволенням діями урядів. Якщо ігнорування вимог суспільства залишається, то важливим чинником дестабілізації може бути висунування на перший план позасистемних сил, як це мало місце в Республіці Еквадор у березні 2017 року, коли перемогу здобув представник лівих сил. А. Панарін вважає, що «існує механізм адаптації політичної системи до зміни умов існування суспільства. Мається на увазі сукупність певних інститутів, процесів і відносин, за допомогою яких забезпечуються найбільш оптимальні умови нормального функціонування політичної системи, підтримки хоча б мінімального рівня її життєдіяльності на різних етапах розвитку»¹.

Однією з основних проблем взаємодії правових і політичних чинників стабільності перехідних суспільств є відповідність змісту законодавчих положень та реальній політичній практиці діяльності політичних сил. Тривала незмінність конституції може свідчити, з одного боку, про можливість вирішення політичних питань на основі її норм. (Отже, про відповідність змісту права політичним реаліям). Водночас стан незмінності конституції може свідчити також про напівлегальні або тіньові способи розв'язання політичних суперечок (політичних домовленостей), які не відображають суспільних настроїв та думки громадян. Правовими запобіжниками політичній дестабілізації мають бути важелі громадського контролю за діяльністю політичних партій, які перебувають у парламентах та урядах. Також, істотно збільшує прозорість політичних рішень ретельне визначення процедур призначення політичних посадовців. Зазначені заходи мають міститися в Основному законі держави. Як вважає А. Панарін, «обов'язковою умовою формування політичної стабільності будь-якої демократичної держави є конституція, адже саме вона є правовою основою суспільної згоди і встановлює правове підґрунтя дій політичних акторів, тобто виступає координаційним механізмом між різними гілками влади»².

Відмінності між нормативно-правовими засадами виконання владних функцій та фактичними правилами гри у політиці, спричиняють невизначеність у подальших діях політичних сил та їх сприйняття у суспільстві. Незмінність політико-правової парадигми суспільства – це результат його комплексного розвитку. Він включає рівень соціально-економічного зростання й соціо-культурну динаміку і цивілізаційну орієнтацію. Важливим є також значення зовнішніх безпекових викликів. Саме на основі збігу сприятливих обставин та цілеспрямованого курсу правлячих політичних сил результат впливу політичних і правових чинників у вигляді динамічної демократичної стабільності може стати реальністю. На думку А. Панаріна, «законодавство стабільних демократій орієнтоване на чіткість положень та їх відносну сталість протягом тривалого часу, оскільки нестабільність законів та їх невизначеність призводить в свою чергу до політичної нестабільності»³.

Правове забезпечення політичної стабільності в умовах суспільно-політичних трансформацій пов'язане також із суб'єктивним сприйняттям норм політичної реальності конкретними особистостями та політичними лідерами. Від усвідомлення ними значення порушення або дотримання норм регулювання політичного процесу залежить успішність функціонування системи та кінцевий підсумок реформ. Фокусування уваги на проблемах євроінтеграції в Україні показує, що за певний період часу цілком реальним є забезпечення значних нормативних перетворень. Тому у кризові та переламні моменти розвитку трансформаційних політичних систем існує небезпека радикальних змін, що може негативно відбитися на характері реформ в цілому. Звідси, поряд із перетвореннями, необхідно зберігати послідовність дій та дотримання певного плану. А. Панарін вважає, що «послідовність політики президенти часто підпорядковують способам здобути підтримку для своєї програм, бо така підтримка аж ніяк не автоматична: адже в парламенті постійно потрібно формувати нову більшість»⁴.

¹ Крап, А. (2009). Правила гри у політиці як чинник політичної стабільності в контексті теорії неінституціоналізму. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Політологія, т. 110, вип. 97, 109.

² Панарін, А.С. (2012). Інституційні чинники формування політичної стабільності при напівпрезидентській формі правління. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 4(1), 178.

³ Панарін, А.С. (2012). Інституційні чинники формування політичної стабільності при напівпрезидентській формі правління. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 4(1), 178.

⁴ Панарін, А.С. (2012). Інституційні чинники формування політичної стабільності при напівпрезидентській формі правління. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 4(1), 178.

Чинником дестабілізації політичної ситуації в умовах демократичних перетворень може бути не лише суб'єктивна позиція конкретних особистостей, але й інерція дій певних політичних інститутів. Тому політична воля представників одного політичного інституту може не збігатися із підходами інших задіяних центрів влади. Згідно з А. Панаріним, «у країнах, де партії недисципліновані, президенти часто відчують потребу будувати нову коаліцію у випадку кожного суперечливого закону. Все це дає змогу припустити, що президенти у напівпрезидентських країнах, маючи досить широкі повноваження, зазвичай мають обмежену можливість реалізовувати свої програми»¹.

Врівноваження дій та підходів різних інститутів та політичних сил здійснюється на основі арбітражної ролі судової влади, яка, згідно з класичними тлумаченнями, забезпечує розгляд апеляції й можливості своєчасного припинення явних порушень і використання неправомірних переваг окремими політичними суб'єктами. Дієвість судового арбітражу у політичних справах залежить також від прецедентів всередині країни й досвіду ефективності розв'язання спірних питань в умовах гострих політичних конфліктів. Здатність конституційних верховних судів виносити рішення, які стають основою регулювання політичних справ і процесів на тривалий період часу закладається на основі тривалої практики функціонування політичної демократії. Як вважає А. Панарін, «на відміну від законодавчої та виконавчої влади, які є активними політичними силами та перебувають під впливом інших політичних сил, судова влада має бути повністю деполітизована, бо інакше вона не може бути неупередженою, під час розгляду судових справ буде керуватися не правом, а політичною доцільністю. Політичні симпатії та партійні переконання суд взагалі не має права висловлювати. Але на практиці, зрозуміло, цілковитої деполітизації судової влади ще ніде не досягнуто»².

Політична роль судової влади як чинника стабільності систем управління і здійснення влади ґрунтується на високій кваліфікації суддів, які ухвалюють рішення, а також на повазі до судової гілки з боку всіх учасників політичного процесу і суспільства в цілому. Легітимність судових рішень у політичних справах залежить, передусім, від задоволення існуючих інтересів та сприйняття рішення, не лише як легального і легітимного, але й як справедливого. На думку А. Панаріна, «суди, особливо ті, що розглядають справи у сфері публічного права, не можуть не передбачати політичні наслідки їх вироків і не рахуватися з ними»³.

Логіка взаємодій правових та політичних чинників стабільності демократії в умовах трансформацій включає такі основні параметри. По-перше, спроможність інститутів діяти в умовах консенсусу та тривалого незмінними визначених політичних норм. Цей параметр відповідає принципу інституційної достатності, коли політична система є збудованою у загальних рисах. Другим параметром є високий рівень підготовки та кваліфікації політичного класу і громадянського суспільства, які усвідомлюють значення реформ та здатні піти на компроміси заради збереження системи в цілому. Третім параметром є можливість укладання рамкових угод, які можуть забезпечити планомірну імплементацію змін у систему правових регулятивів у систему політичної діяльності з метою досягнення програмованих результатів.

Висновки

Нормативно-правова нестабільність як виклик політичній стабільності у транзитивних демократіях проявляється не лише у зміні конкретних норм, які регулюють ті, чи інші процеси здійснення політичної влади, але також у зміні правил гри у взаємодіях між політичними акторами. Правове середовище, в якому діють політичні інститути для того, щоб забезпечити політичну стабільність, мають бути достатньо гнучким та передбачати можливість політичних інновацій та відхилень відносно дрібних тлумачень буквального змісту законодавчих актів. Як свідчать реалії посткомуністичних та пострадянських країн, формально демократична політико-правова основа може забезпечувати політичну стабільність авторитарного політичного режиму.

Гнучкість політико-правового забезпечення політичних відносин у парламентських демократіях сучасного ЄС визначається високою легітимністю коаліційних урядів, які відображають

¹ Панарін, А.С. (2012). Інституційні чинники формування політичної стабільності при напівпрезидентській формі правління. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 4(1), 181.

² Панарін, А.С. (2012). Інституційні чинники формування політичної стабільності при напівпрезидентській формі правління. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 4(1), 181.

³ Панарін, А.С. (2012). Інституційні чинники формування політичної стабільності при напівпрезидентській формі правління. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*, вип. 4(1), 182.

певний стан суспільної свідомості на момент проведення останніх виборів до парламенту. Визнання легітимними результатів виборів є основою для стабільного функціонування демократичної політичної системи навіть якщо демократія не є неповною мірою консолідованою. Взаємодія між гілками влади, яка має широкий простір для правого тлумачення, до певної міри гарантує розвинені демократії від руйнівних позасистемних конфліктів. Важливим викликом для політичної стабільності є синхронізація правової та політичної систем суспільства. Правова система, як більш консервативна, не завжди може повністю реагувати на політичні зміни й обмежувати темпи політичної модернізації. Це визначає необхідність пактованої згоди і ухвалення нових рамкових угод, (як це мало місце в Україні у 1995 році й у 1996 році, коли була прийнята чинна Конституція).

Арбітражна роль правової системи відносно політичної на сучасному етапі є однією з визначальних питань для політичного розвитку трансформаційних країн. В сучасній Україні досі не сформована консенсусна згода між політичними суб'єктами про те, що незалежність судової гілки влади є визначальною вимогою справжнього демократичного волевиявлення та безперешкодного відстоювання політичних позицій. Це вимагає видозміни політико-правової культури еліт та основних електоральних груп населення для реалізації масштабних змін, які будуть гарантами стабільності політичного розвитку. Перспективами розгляду проблеми, порушеної в даній статті, є аналіз політичних прецедентів видозміни законодавства у нових демократіях.

References:

1. Venislavskyy, F.V. (2013). Polityko-pravova kultura sotsiumu yak chynnyk zabezpechennya stabilnosti konstytutsiynoho ladu Ukrainy [Political and legal culture of society as a factor of ensuring the stability of the constitutional order of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser.: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya*. [Journal of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise: series: philosophy, philosophy of law, political science, sociology]. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2013_3_43>. [in Ukrainian].
2. Davydenko, O.H. (2015). Naukovi osnovy protydyi zahrozam suspilno-politychniy stabilnosti v konteksti zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky Ukrainy [Scientific basis of opposition to the threats of social and political stability in the context of national security provision of Ukraine]. *Upravlinski nauky v suchasnomu sviti* [Management sciences in contemporary world], vol. 1, 60-63 [in Ukrainian].
3. Krap, A. (2009). Pravyla hry u politytsi yak chynnyk politychnoyi stabilnosti v konteksti teorii neoinstytutsionalizmu [Game Rules in the politics as a factor of political stability in the context of the neoinstitutionalism theory] *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly]. Ser.: Politolohiya. [Proceedings [Petro Mohyla Black Sea State University]. Politics.]* <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2009_110_97_22> [in Ukrainian].
4. Panarin, A.S. (2012). Instytutsiyni chynnyky formuvannya politychnoyi stabilnosti pry napivprezydentskiy formi pravlinnya [Institutional factors of the formation of the political stability in the semi-presidential form of government]. *Filosofiya i politolohiya v konteksti suchasnoyi kultury* [Philosophy and political science in the context of contemporary culture], vol. 4(1), 177-182 [in Ukrainian].
5. Shevchenko, M.M., Davydenko, O.H. (2016). Ponyattya "suspilno-politychna stabilnist'": smyslovyi prostir derzhavno-upravlinskoho zmistu [The concept of "social and political stability", meaning sphere of state management content]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investment: Practice and Experience], vol. 14, 49-54 [in Ukrainian].
6. Alesina, A., Ozler, S., Roubini, N., Swagel, P. (1996). Political instability and economic growth. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 189-211 [in English].
7. Nir, Adam, E., Bhojraj, Sharma, Kifle, (2013). The effect of political stability on public education quality. *International Journal of Educational Management*, Vol. 27 Issue: 2, 110-126 [in English].
8. Goncalves, S. Portugal's political stability is Europe's rare pleasant surprise *Reuters*. <<http://www.reuters.com/article/us-portugal-politics-idUSKCN0Z81LH>> (2016, June, 22) [in English].